

VPLIV GOSPODARSKIH RAZMER NA ZAPOSLOVANJE DIPLOMANTOV

DAŠA FARČNIK¹

POLONA DOMADENIK²

POVZETEK: V času zadnje gospodarske krize so vsako leto na trg dela vstopile nove generacije diplomantov, ki so bile soočene z manjšim povpraševanjem po delu, kar je zelo poslabšalo njihov prehod na trg dela. V članku na podlagi metode preživetja analiziramo trajanje brezposelnosti, ki jo merimo od zaključka študija do prve zaposlitve študentov, ki so višješolski oziroma visokošolski študij zaključili v letih med 2007 in 2011. Zaradi neugodnih gospodarskih razmer v času krize so bili najbolj prizadeti diplomanti novinarstva, umetnosti in humanistike ter poslovnih in upravnih ved, medtem ko zadnja gospodarska kriza diplomantov izobraževalnih ved in izobraževanja učiteljev ter zdravstva in sociale ni toliko prizadela.

Ključne besede: *prehod diplomantov na trg dela, gospodarska kriza, Slovenija*

1 UVOD

Gospodarska kriza, ki je v Sloveniji dno dosegla leta 2009, se je na trgu dela odrazila z zmanjšanim povpraševanjem po delu in povzročila prilagoditve števila delavcev v obliki (množičnih) odpuščanj, zaposlitev s krajšim delovnim časom, zmanjšanja nadur in/ali delovnega časa ter zmanjšanja plač. Istočasno pa je vsako leto nova generacija študentov zaključila študij in vstopila na trg dela. Čeprav raziskave kažejo, da študenti v času negativnih gospodarskih trendov verjetno podaljšajo svoj študij predvsem zaradi nižjih oportunitetnih stroškov izobraževanja (Kahn, 2010) ali se vpišejo v nove programe (Card in Lemieux, 2000), večina študentov po zaključku študija vseeno vstopi na trg dela. Izkušnje iz prejšnjih recesij kažejo, da imajo prav tisti, ki prvič vstopajo na trg dela v času gospodarske krize, torej tudi diplomanti, "nesrečo", ki ima takojšnje negativne učinke na zaposlovanje in višino plače, lahko pa so učinki tudi dolgoročni (Oyer, 2006; Oyer 2008; Kahn, 2010; Oreopoulos, von Wachter in Heisz, 2012).

Diplomanti večinoma vstopijo na trg dela brez delovnih izkušenj, vendar so opremljeni z veliko količino splošnega in specifičnega znanja. Preučevanje njihove poklicne poti je torej pomembno z vidika posameznika, saj lahko neuporaba spretnosti in znanj na začetku poklicne poti pomembno vpliva tudi na njihovo (ne)uporabo v nadaljevanju kariere (Mosca in Wright, 2011). Hkrati pa vpogled v negativne učinke krize "nesrečnim" generacijam

1 Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: dasa.farcnik@ef.uni-lj.si

2 Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: polona.domadenik@ef.uni-lj.si

nosilcev ekonomskih politik omogoča načrtovanje aktivnih politik zaposlovanja ob ponovni gospodarski krizi.

Učinke krize preučujemo s primerjavo trajanja brezposelnosti od zaključka višješolskega in visokošolskega izobraževanja do prve zaposlitve diplomanta glede na leto in tudi mesec diplomiranja oziroma zaključka izobraževanja. Posameznik ob vstopu na trg dela ne more vplivati na morebitne neugodne gospodarske razmere oziroma na zmanjšano povpraševanje po delovni sili, zato ugotavljamo učinek slabih gospodarskih razmer na verjetnost zaposlitve. Glede na to, da so predhodne raziskave prehoda diplomantov na trg dela pokazale, da je trajanje brezposelnosti odvisno ne samo od časovne dimenzije zaključka študija, temveč tudi od področja in stopnje izobraževanja (Farčnik in Domadenik, 2012), so v nadaljevanju predstavljeni negativni učinki vstopa na trg dela v času gospodarske krize posebej za področja in stopnjo izobraževanja.

V nadaljevanju so najprej navedeni podatki o vzorcu, torej generacijah diplomantov, ki so študij zaključile v letih med 2007 in 2011. To pomeni, da so na trg dela vstopali od januarja 2007 pa do konca leta 2012 in so bili diplomanti, ki so študij zaključili v letu 2011, opazovani najmanj eno leto. Sledi kratek pregled uporabljene metode preučevanja. V tretjem poglavju so povzeti rezultati analize trajanja brezposelnosti od zaključka študija do prve zaposlitve, ki temelji na standardnem modelu funkcije preživetja (Kaplan & Meier, 1958) in izračunih stopnje hazarda (Cox, 1972). V četrtem poglavju so predstavljeni zaključki in kratka diskusija.

2 PODATKI IN METODOLOGIJA

Za analizo vstopa diplomantov višješolskega oziroma visokošolskega študija na trg dela so uporabljeni mikropodatki Statističnega urada Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS, 2013), ki vključujejo individualne podatke za generacije diplomantov od leta 2007 do vključno leta 2011. Poleg meseca in leta diplomiranja podatki vključujejo informacijo o visokošolski inštituciji, področju izobraževanja na podlagi standardne klasifikacije področja in stopnje izobraževanja (ISCED) na dve mesti natančno, informacijo o načinu študija (redni oziroma izredni študij) ter osebne karakteristike, kot so spol, leto rojstva, kraj bivanja in državljanstvo. Diplomantom omenjenih generacij so pripisani podatki Statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP), ki vključujejo celotno zaposlitveno zgodovino posameznika. Podatki tako omogočajo izračun trajanja brezposelnosti od zaključka visokošolskega izobraževanja do prve zaposlitve. Glede na to, da se vstop na trg dela v večini primerov razlikuje med diplomanti, ki so študirali redno, in tistimi, ki so študirali izredno (slednji so namreč večinoma zaposleni že v času študija), so v analizi upoštevani zgolj diplomanti, ki so študirali redno in so svojo prvo zaposlitev poiskali po zaključku izobraževanja.

V obdobju od januarja leta 2007 do konca leta 2011 je visokošolski študij zaključilo 46.453 rednih študentov, vendar pa je zaradi manjšega števila opazovanih študentov, ki so med

prvimi zaključili prenovljene bolonjske programe, in zaradi manjkajočih podatkov o mesecu diplomiranja v nadaljevanje analize vključenih 36.584 študentov, ki so v letih med 2007 in 2011 zaključili visokošolski študij. Po posameznih letih je opazovano različno število študentov. V analizo je vključenih 6.375 študentov, ki so študij zaključili v letu 2007, 7.756 študentov, ki so študij zaključili v letu 2008, 7.107 tistih, ki so študij zaključili v letu 2009, 8.479 tistih, ki so študij zaključili v letu 2010, ter 8.867 študentov, ki so študij zaključili v letu 2011. Najpogostejši mesec zaključka študija v vseh generacijah je bil september, ko je študij zaključilo 29,5 odstotka študentov v vzorcu, drugi najpogostejši mesec zaključka študija je bil junij, ko je študij zaključilo 12,4 odstotka vseh študentov. Večina študentov v vzorcu oziroma 65,0 odstotka je ženskega spola. Približno četrtina opazovanih študentov prihaja iz osrednjeslovenske regije (24,7 odstotka), sledijo študenti iz podravske (15,9 odstotka), savinjske (13,9 odstotka) in gorenjske regije (9,5 odstotka).

Največ študentov v vzorcu je končalo študij poslovnih in upravnih ved (21,8 odstotka), sledijo jim študenti naslednjih področij izobraževanja: družbene vede (10,2 odstotka), zdravstvo (9,1 odstotka), izobraževalne vede in izobraževanje učiteljev (9,1 odstotka) ter tehnika (8,9 odstotka). Več kot polovica vseh študentov v vzorcu (oziroma 52,7 odstotka) je v opazovanem obdobju zaključila univerzitetni program pred bolonjsko reformo, 20,3 odstotka študentov pa je zaključilo visokošolski program, ki še ni bil deležen bolonjske reforme. Delež študentov, ki so v obdobju od leta 2007 do 2011 zaključili prenovljeni bolonjski študij, se je seveda povečeval in je za celoten vzorec znašal 4,7 odstotka za visokošolski bolonjski študij prve stopnje, 14,7 odstotka za univerzitetni bolonjski študij prve stopnje ter 0,8 odstotka za bolonjski magistrski študij druge stopnje.

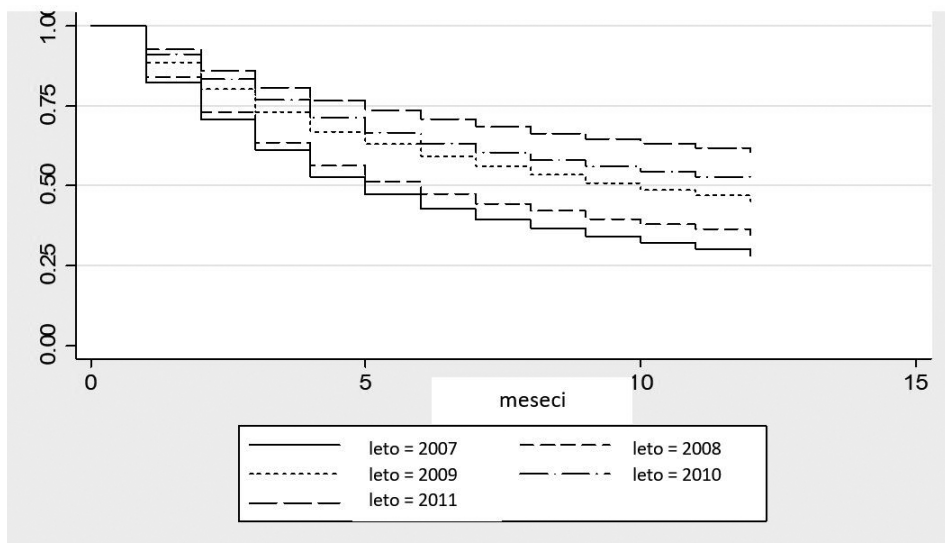
Pri analizi trajanja brezposelnosti po zaključku študija je uporabljena standardna Kaplan-Meierjeva (1958) funkcija preživetja, ki meri verjetnost statusa brezposelne osebe v vsakem mesecu po zaključku študija. Standardna funkcija preživetja tudi omogoča opazovanje posameznikov v času, ko različno vstopajo v opazovano obdobje, kar pomeni, da vstopajo na trg dela v različnih mesecih in letih. To pomeni, da se čas opazovanja za posameznika začne ob zaključku študija in se ga opazuje toliko časa, dokler se posameznik ne zaposli. Pri tem je upoštevana tudi regijska stopnja brezposelnosti (Brunner in Kuhn, 2010). Z drugega zornega kota pa lahko pogledamo verjetnost izhoda iz statusa brezposelnosti, to je zaposlitve, in izračunamo tako imenovano stopnjo hazarda (angl. Hazard rate) (Cox, 1972). Pri tem se upoštevajo osebne karakteristike posameznika, področje in stopnja izobraževanja ter razmere na trgu dela, ki jih merimo z letom, mesecem in regijsko stopnjo brezposelnosti.

3 REZULTATI

Najprej so predstavljeni rezultati funkcije preživetja. Slika 1 kaže delež brezposelnih in njegovo zmanjševanje v prvih desetih mesecih po zaključku študija. Funkcije preživetja so prikazane za vsako posamezno leto preučevanja. Najnižje ležeča krivulja predstavlja deleže brezposelnosti tistih študentov, ki so študij zaključili v letu 2007, ne glede na področje

izobraževanja oziroma stopnjo izobrazbe. Iz slike je razvidno, da se je v povprečju v vsakem nadaljnjem letu opazovanja prehod na trg dela poslabšal. Tako krivulja, ki kaže delež brezposelnih diplomantov, ki so zaključili študij v letu 2008, leži nad tisto, ki prikazuje deleže brezposelnih diplomantov v letu 2007. Čeprav se je v letu 2010 bruto domači proizvod ponovno povečal, so diplomanti, ki so zaključili študij v letih 2008 in 2009, potrebovali dlje časa, da so našli zaposlitev. Enako velja za študente, ki so študij zaključili v letu 2010 ali 2011.

Slika 1: Kaplan-Meierjeva funkcija preživetja, 2007–2011

Vir: SURS (2013), lastni preračuni.

Za boljši vpogled v negativne vplive neugodnih gospodarskih razmer ob vstopu na trg dela in posledično manjšo uspešnost pri iskanju zaposlitve po zaključku študija pa so v nadaljevanju predstavljene verjetnosti izstopa iz brezposelnosti, torej verjetnosti zaposlitve (angl. Hazard rate) za posamezna področja izobraževanja. Z izjemo diplomantov izobraževanih ved in izobraževanja učiteljev ter zdravstva pri večini opazovanih let ugotavljamo negativne učinke zaključka študija tako v kriznem letu 2008 kot tudi v letih 2009, 2010 in 2011, ko smo sicer beležili pozitivno gospodarsko rast. V tabeli 1 so prikazani koeficienti za posamezna leta in področja izobraževanja, ki so rezultat primerjave funkcije hazarda, izračunane za posamezno področje izobraževanja, in razlike v posameznem letu v primerjavi z letom 2007. Področja izobraževanja so na podlagi Standardne klasifikacije področij izobraževanja (ISCED) razdeljena na 22 skupin, pred vsako skupino je zapisana še dvomestna šifra področja.

Če torej primerjamo verjetnost zaposlitve diplomantov znotraj posameznih področij izobraževanja, ki jo merimo s funkcijo hazarda, na podlagi tabele 1 ugotovimo, da lahko identificiramo tri skupine diplomantov. Prva skupina je tista, na katero čas vstopa na trg dela ni imel velikega vpliva pri iskanju zaposlitve oziroma so bili negativni vplivi krize razmeroma majhni. Med njimi so predvsem diplomanti izobraževalnih ved in izobraževanja učiteljev, veterine, varstva okolja, varovanja in socialnega dela. Prav za slednje se je stopnja hazarda, ki meri verjetnost izstopa iz statusa brezposelne osebe, v preučevanem obdobju povečala. V to skupino bi lahko uvrstili tudi diplomante zdravstva, za katere so se verjetnosti izstopa iz statusa brezposelne osebe v času sicer povečevale, vendar so bile spremembe razmeroma majhne.

V drugo skupino bi lahko uvrstili diplomante, ki jih sprva negativni učinki krize niso pretirano prizadeli in so jih večinoma občutili s časovnim zamikom. Diplomanti humanistike, ved o živi naravi ter matematike, ki so študij zaključili v letih 2010 in 2011, so tako v povprečju dlje časa ostali brezposelni po zaključku študija. Negativne učinke krize so tako občutili predvsem tisti diplomanti umetnosti, fizike in kemije ter računalništva, ki so študij zaključili v letu 2011.

Največjo "nesrečo" zaradi spremenjenih gospodarskih razmer pa so imeli diplomanti novinarstva, ki jim sledijo diplomanti poslovnih in administrativnih ved, ki jih skupaj z diplomanti tehnike, proizvodnih tehnologij, arhitekture, kmetijstva ter osebnih in transportnih storitev uvrščamo v tretjo skupino. Podobno kot v drugi skupini so bili negativni učinki krize prisotni pri vstopu na trg dela za tiste diplomante, ki so študij zaključili v letu 2011. Med njimi so učinke krize najbolj občutili diplomanti novinarstva, na drugi strani pa bistveno manj diplomanti prava.

Tabela 1: *Spremembe verjetnosti zaposlitve po področjih izobraževanja in letih*

	2008	2009	2010	2011
14 Izobr. vede in izobr. učiteljev	0,142 (0,066)	0,055 (0,069)	0,075 (0,074)	-0,107 (0,077)
21 Umetnost	-0,308 (0,216)	-0,303 (0,211)	-0,556 (0,215)	** -1,049 (0,235) ***
22 Humanistika	-0,028 (0,107)	-0,172 (0,109)	-0,432 (0,116)	*** -0,931 (0,131) ***
31 Družbene vede	-0,134 (0,082)	-0,568 (0,089)	*** -0,561 (0,092)	*** -1,107 (0,108) ***
32 Novinarstvo	-0,461 (0,268)	* -1,365 (0,291)	*** -1,229 (0,273)	*** -2,049 (0,339) ***
34 Poslovne in upravne vede	-0,349 (0,053)	*** -0,703 (0,057)	*** -0,723 (0,062)	*** -1,058 (0,071) ***

	2008	2009	2010	2011		
38 Pravne vede	-0,050 (0,082)	-0,230 (0,088)	*** -0,404 (0,097)	*** -0,474 (0,104)	***	***
42 Vede o živi naravi	-0,188 (0,163)	-0,107 (0,153)	-0,745 (0,163)	*** -1,100 (0,179)	***	***
44 Fizikalne in kemijske vede	0,005 (0,180)	0,022 (0,174)	-0,124 (0,198)	-0,471 (0,194)	**	**
46 Matematika in statistika	-0,120 (0,313)	0,303 (0,317)	-0,671 (0,319)	** -1,308 (0,336)	**	***
48 Računalništvo	-0,026 (0,148)	0,013 (0,148)	-0,181 (0,153)	-0,586 (0,155)		***
52 Tehnika	-0,297 (0,077)	*** -0,241 (0,076)	*** -0,418 (0,079)	*** -0,715 (0,082)	***	***
54 Proizvodne tehnologije	-0,078 (0,128)	-0,435 (0,135)	*** -0,586 (0,133)	*** -0,992 (0,140)	***	***
58 Arhitektura, urbanizem in gradb.	-0,129 (0,113)	-0,278 (0,114)	** -0,751 (0,128)	*** -1,110 (0,142)	***	***
62 Kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo	-0,310 (0,136)	** -0,546 (0,150)	*** -0,944 (0,156)	*** -1,083 (0,171)	***	***
64 Veterinarstvo	-0,034 (0,254)	-0,190 (0,239)	-0,323 (0,263)	-0,439 (0,269)		
72 Zdravstvo	-0,043 (0,063)	-0,118 (0,063)	* -0,124 (0,065)	* -0,220 (0,067)	*	***
76 Socialno delo	0,377 (0,266)	0,392 (0,232)	* 0,645 (0,240)	*** 0,652 (0,245)	***	***
81 Osebne storitve	-0,133 (0,243)	-0,593 (0,241)	** -0,739 (0,255)	*** -1,099 (0,271)	***	***
84 Transportne storitve	-0,427 (0,172)	** -0,781 (0,180)	*** -0,784 (0,189)	*** -0,769 (0,199)	***	***
85 Varstvo okolja	-0,032 (0,357)	-0,760 (0,484)	-0,886 (0,542)	-0,516 (0,530)		
86 Varovanje	-0,265	-0,282	-0,416	* -0,370	*	

Opomba: *** označuje $p < 0,01$; ** označuje $p < 0,05$; * označuje $p < 0,1$. Standardne napake so v oklepajih. Pri izračunu stopnje hazarda so upoštewane tudi naslednje spremenljivke: spol, starost in regionalna stopnja brezposelnosti.

Vir: SURS, 2013, lastni preračuni.

4 ZAKLJUČEK

Brezposelnosti, še zlasti pa brezposelnosti med mladimi in tistimi z visokošolsko izobrazbo, ki so največ investirali v človeški kapital, je bilo v času med krizo in po njej namenjene veliko pozornosti v vseh evropskih državah. Največ pozornosti je bilo namenjeno v tistih državah, ki zaostajajo za povprečjem Evropske unije, oziroma v tistih, kjer se je stopnja brezposelnosti močno povečala. Študenti lahko zaradi neugodnih gospodarskih razmer študij podaljšajo ali pa se vpišejo v druge programe, vendar je podaljševanje študentskega statusa omejeno in sčasoma so prisiljeni vstopiti na trg dela. Tako kljub slabim gospodarskim razmeram vsako leto šolanje zaključi več kot 8.000 diplomantov, zato nas je v tem prispevku zanimalo, kako se je spreminjala verjetnost zaposlitve za diplomante po letih, predvsem v času krize, in kakšne so bile spremembe po posameznih področjih izobraževanja. Ugotovili smo, da se je od leta 2007 pa vse do leta 2011 verjetnost zaposlitve zmanjševala, kar pomeni, da je bilo v povprečju manj diplomantov zaposlenih v prvih mesecih po zaključku študija v letu 2008 kot v letu 2007, v letu 2009 še manj in najmanj v letu 2011. Magnituda negativnega učinka posameznega leta diplomiranja pa se je razlikovala po področjih izobraževanja. Največja je bila za diplomante novinarstva in poslovnih ter upravnih ved, najmanjša pa za diplomante izobraževalnih ved in izobraževanja učiteljev ter socialnega dela, malo tudi zdravstva. Čeprav so bili diplomanti določenih področij, na primer diplomanti arhitekture, urbanistike in gradbeništva, kmetijstva, gozdarstva in ribištva, fizike, kemije ter računalništva, relativno uspešni tudi v času krize, so bili tisti študenti, ki so zaključili študij v letu 2011, vseeno manj uspešni pri iskanju zaposlitve.

LITERATURA IN VIRI

Brunner, B. & Kuhn, A. (2014). The impact of labor market entry conditions on initial job assignment and wages. *Journal of Population Economics*, 27(3), 705–738.

Card, D. & Lemieux, T. (2001). *Dropout and Enrollment Trends in the Post-War Period: What Went Wrong in the 1970s?* In Jonathan Gruber, ed., *An Economic Analysis of Risky Behavior Among Youth*. Chicago: University of Chicago Press, 439–482.

Cox, D. R. (1972). Regression models and life tables (with discussion), *Journal of the Royal Statistical Society, series B*, 34, 187–220.

Farčnik, D., & Domadenik, P. (2012). Has the Bologna reform enhanced the employability of graduates? Early evidence from Slovenia. *International Journal of Manpower*, 33(1), 51–75.

Kahn, L. B. (2010). The long-term labor market consequences of graduating from college in a bad economy. *Labour Economics*, 17(2), 303–316.

Kaplan, E. L.; Meier, P. (1958). Nonparametric estimation from incomplete observations. *Journal of the American Statistical Association*, 53(282), 457–481.

Mosca, I. & Wright, R. E. (2012). Chasing Graduate Jobs? *Centre for Population Change Working Paper Number 16*.

Oreopoulos, P., von Wachter, T. & Heisz, A. (2012). The Short- and Long Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates. *American Economic Journal: Applied Economics*, 4(1), 1–29.

Oyer, P. (2006). Initial Labor Market Conditions and Long-Term Outcomes for Economists. *The Journal of Economic Perspectives*, 20(3), 143–160.

Oyer, P. (2008). The Making of an Investment Banker: Macroeconomic Shocks, Career Choice and Lifetime Income. *The Journal of Finance*, 36(6), 2601–2628.

Statistični urad Republike Slovenije (2013). *Mikropodatki iz podatkovnih baz izobraževanja in trg dela*.